

واکاوی جایگاه و ارتباط عزت در فرآیند امدادگری در نشست تخصصی «امداد، کرامت و عزت»

مدد‌رسانی برای حفظ عزت

«شکندگی ذلت برای مددجو بیشتر از مشکلات اقتصادی است

«ما باید به کمک مددجویاییم، پیش از آنکه به عملی ذلت‌آور اقدام کند؛ چه مشروع، چه نامشروع

[شهرود] نشست علمی-تخصصی «امداد، کرامت و عزت» با محور اصلی «بررسی جایگاه اخلاق در امدادگری» به همت جمعیت هلال احمر برگزار شد. در این نشست حجت‌الاسلام حبیب‌الله بابایی، عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی مباحثی همچون مفهوم و ماهیت «عزت» و مقایسه آن با «کرامت» را مطرح می‌کند و به تاثیر عزت در فرآیند امدادگری اشاره دارد. این مبحث با رهیافت اخلاق حرفه‌ای علاوه بر اینکه به عموم افراد جامعه درس تذکر و تنبیه می‌دهد، می‌تواند راهنمای عملی باشد برای کسانی که به امر یاریگری اهتمام دارند. در این نشست به موضوع امداد و کرامت و مسائل پیرامون آن پرداخته شده است؛ مانند برتری کرامت بر عزت و لزوم بازنمایی کرامت-محور رسانه‌ای. بابایی در ادامه به مسأله امداد فرهنگی و عزت از حیث الهیاتی می‌پردازد. او همچنین در این نشست مسأله امداد فرهنگی را در چهار محور بررسی می‌کند. آنچه در ادامه می‌آید گزارش «شهرود» از این نشست علمی-تخصصی است.

«حجت الاسلام حبیب‌الله بابایی» در بخش نخست سخنان خود به جایگاه و ارتباط عزت در فرآیند امدادگری ایران اشاره دارد و این مسأله را مطرح می‌کند که عزت، کرامتی است امتدادیافته از سمت فرد به‌سمت جامعه. این استاد اخلاق با اشاره به اهمیت درک ارتباط میان عزت و امداد و جای‌گذاری عزت در پروسه امدادی در مورد پیچیدگی‌های عزت در شبکه امدادی صحبت می‌کند. به اعتقاد این سخنران، امدادگری عزتمندانه جوانب مختلفی دارد. او در مورد ابعاد امدادگری عزتمندانه در پیشینه اعتقادی اسلام می‌گوید: «از منظر قرآن، روایت و فلسفه اخلاق، تعاریف متعددی درباره موضوع عزت و کرامت مطرح می‌شود، ولی در هیچ‌کدام از این تعاریف تقابلی میان عزت و کرامت وجود ندارد؛ به این معنا که بگوییم یا کرامت یا عزت. عزت یک کرامت اجتماعی شده یا به‌تعبیری یک کرامت حداکثری است یا می‌توان گفت عزت، کرامتی است امتدادیافته از سمت فرد به سمت جامعه.»

انسان محترم؛ وجه مشترک کرامت و عزت

عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی مورداحترام بودن آدمی و ارزشمندی نفس انسانی را وجه مشترک معنایی کرامت و عزت می‌داند. این استاد دانشگاه ضمن اشاره به روایتی از امام علی(ع) درباره ابعاد دوگانه کرامت، کرامت انسانی را به دو بُعد ذاتی و اخلاقی تقسیم می‌کند. به نگاه سخنران انسان باکرامت انسانی به دنیا می‌آید، ولی حفظ و بقای کرامت ذاتی و فردی کاملاً اختیاری است. او در تکمیل صحبت‌های خود در این بخش می‌گوید: «این بعد از کرامت در حدوث، غیراختیاری و در بقا، ذاتی است. اگر شما در گوشه اتاق تنها باشید، ارزش ذاتی و نفسانی خود را دارید و برای حفظ چنین کرامتی ضرورت ندارد که در زیست اجتماعی به‌سر ببرید.»

حبیب‌الله بابایی، رئیس مرکز مطالعات اجتماعی و تمدنی در این نشست به مفهوم و ماهیت «عزت» و مقایسه آن با «کرامت» می‌پردازد. او عزت را مفهومی اجتماعی و برآمده از ارتباط فرد با دیگری می‌داند و با اشاره به مفهوم عزت (honor) در غرب و تعارض آن با تواضع از یک سو (در ادبیات مسیحی) و تضاد آن با دموکراسی و برابری (در ادبیات مدرن) به دوگانه عزت (به مثابه امری وجودی) و ازخودگذشتگی (به مثابه امری عدمی و سلبی) پرداخت. او در پایان سخنان خود در این بخش به تبیین عزت در نگاه و بارورهای اسلامی اشاره دارد و می‌گوید: «عزت‌نفس نه در تقابل با دیگران بلکه در بودن با دیگران و در خدمت دیگران بودن است.»

عزت در تقابل با دیگران نیست

به نگاه سخنران باید توجه داشت که عزت نه در تقابل با دیگران بلکه در بودن با دیگران شکل می‌گیرد. او در این‌باره می‌گوید: «عزت در تقابل با دیگران نیست، بلکه برابر است با بودن با دیگران، رسیدگی به آنها و حفظ حرمت افراد. اگر با این نگاه به آیات قرآن با محوریت عزت نگاه کنیم، عزت نه برخلاف تواضع است، نه مقابل برابری و دموکراسی. امام علی(ع) می‌فرماید: «مَنْ تَكَبَّرَ عَلَى الْإِنْسَانِ ذُلٌّ» (هر کس به مردم تکبر کند، خوار شود). اساساً ذلت برآمده از تکبر انسان است، پس کسی که تواضع داشته باشد، عزت پیدا می‌کند. درواقع من باتوهین به دیگران خودم را تحقیر می‌کنم، چون خود دیگران با خود من مشترک است. لذا من نمی‌توانم دیگران را پله‌ای قرار دهم برای بزرگ و عزیزنشدن خودم. اگر بخواهم عزیز

متفاوت است با عزتی که در مهندسی اجتماعی برای هر مددکار تعبیر می‌شود.» در ادامه این نشست به این نکته پرداخته شد که باید توجه داشت در فرآیند دریافت مدد نه‌تنها نباید عزت مددجو مخدوش شود، بلکه باید عزتش تأمین نیز شود. بابایی در این زمینه معتقد است: «مهم‌تر از فرآیند دریافت کمک و پیش از آن، فرآیند درخواست کمک است. تقاضا و درخواست مدد نباید موجب افت عزت فرد مددجو شود. از نظر اختلالات اجتماعی فقدان عزت و کرامت مهم‌تر از فقدان مال فرد مددجو است. آن شکندگی که فرد مددجو به‌دلیل درخواست کمک پیدا می‌کند، هیچ‌گاه در اثر ورشکست شدن برای او ایجاد نمی‌شود. ما باید بحث عزت را در امر مددکاری به‌گونه‌ای نهادینه کنیم که هم در بخش درخواست، هم در بخش دریافت مسأله حفظ عزت مددجو لحاظ شود.» انتقاد از برخی از شیوه‌ها مانند فرم برای درخواست کمک، مراجعه حضوری و ایستادن در صف مسأله دیگری بود که در این نشست به آن پرداخته شد. به اعتقاد سخنران، مددجو باید به‌گونه‌ای تربیت شود که مسأله درخواست و دریافت مدد هیچ‌گاه باعث خروج او از چارچوب عزت نشود.» در این نشست به مسأله و ساختار سیستم مددکاری در کشور نیز پرداخته شد.

مدد‌رسانی در حفظ و توسعه عزت

متعلق امداد مسأله بعدی است که در این نشست مورد واکاوی قرار گرفت. متعلق امداد یعنی امداد در چه زمینه‌ای صورت می‌گیرد؟ گاه امداد در زمینه نیازهای مالی فرد است، گاه نیازهای روانی او یا رفع آسیب‌های اجتماعی برای فرد آسیب‌دیده. بابایی در این زمینه می‌گوید: «در حفظ و توسعه عزت است؛ این متفاوت است با اینکه من بخواهم امداد عزتمندانه داشته باشم. من امدادگر باید از همه تکنیک‌ها و تاکتیک‌ها بهره بگیرم تا عزت مددجو تأمین شود؛ پیش از اینکه نان شب مددجو را تأمین یا مشکل اعتیادش را حل کنم. مدد‌رسانی برای حفظ عزت بر تمام اینها اولویت دارد.» رنه ژیرار، فیلسوف غربی در این‌باره می‌گوید نقطه شروع دعوای انسانی چشم‌وهم‌چشمی‌هاست. تقلید در داشتن چیزهایی که امکان داشتن‌شان وجود ندارد، باعث دعوا می‌شود.» او در تبیین این مسأله با اشاره به نظر رنه ژیرار می‌گوید: «فرد در مرحله آسیب‌دیدگی در آستانه ذلت‌پذیری قرار می‌گیرد. ما باید در این مرحله به کمک مددجو بیاییم. پیش از آنکه به عملی ذلت‌آور اقدام کند؛ چه مشروع، چه نامشروع. اساساً کسی که در این مرحله آسیب‌دیدگی است، آسیب‌های اخلاقی منحصره‌فردی پیدا می‌کند، مانند طمع یا به‌تعبیر آیات قرآنی (مَدُّ الْعَيْنِ) یا چشم‌دوختن. کسی که سیر است به‌خانه و خودرو و موبایل دیگران مد‌العین نمی‌کند، اما کسی که مدام دروضع نیاز و بحران است، طمع پیدا می‌کند.»

امدادگری عزت‌مندانه

«در آیات قرآن بارها به این موضوع اشاره شده که داشته‌ها در وضع نبود عفت و عدالت اجتماعی، اخلاقی نیستند. ما علاوه بر عزت باید اخلاقیات فضای امداد را هم بررسی کنیم.» این گزاره دیگری است که در نشست تخصصی رابطه عزت و امداد مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. «با کدام نظریات یا تکنیک‌های اخلاقی می‌توان به مددجویانی که در موقعیت آسیب‌دیدگی قرارگرفته‌اند، مصونیت اخلاقی داد؟» بابایی با ذکر این پرسش سعی دارد اهمیت پرداختن به این موضوع را به چالش بکشد. او در این‌باره می‌افزاید: «امر چهارم مکانیزم امداد است؛ بحث امدادگری عزتمندانه به این معنی است که مددکار پیش از اعلام نیاز سراغ مددجو برود. در روایات داریم: شما باید پیش از ابراز حاجت، نیاز برادر دینی یا همسایه خود را برآورده کنید.» بابایی با تأکید بر این مسأله که برخی از فضائل اخلاقی ما در رابطه با دیگران تعریف می‌شود، ادامه می‌دهد: «اگر من در خلوت و تنهایی خودم حُسن پش‌ر داشته باشم، برای من فضیلت محسوب نمی‌شود. این نرمی کلام و خوش‌رویی زمانی ارزشمند است که آن را در وضع درد، نداشتن و سختی نشان دهید.»

بابایی معتقد است: «اساساً از کرامت، تمدن به‌وجود نمی‌آید، بلکه این عزت است که تمدن را می‌سازد.» او در تکمیل سخنان خود در این بخش می‌گوید: «شمانی‌توانید صرفاً با کمک انسان‌های باکرامت موج اجتماعی ایجاد کنید، ولی انسان‌های عزتمند می‌توانند. حتی می‌توانیم بحث عزت را به حیطه هویتی ببریم. مثلاً اگر یتیمی عزیز بشود، می‌تواند پیغمبر شود، تمدنی به‌وجود بیاورد یا موجی جهانی ایجاد کند. باید توجه داشته باشیم که نگاه‌کردن به یتیم به‌عنوان کسی که باید به او ترحم کرد، قابلیت بسط اجتماعی ندارد. در پایان باید تأکید کنم که بحث با محوریت عزت نگاه کنیم، عزت در امداد، بحثی تقریباً جدید است و اگر آن را وارد بحث‌های اجتماعی کنیم، با نظامی از مسائل پیچیده مواجه خواهیم شد. لازم است در این حیطه تأمل و تفکر کنیم تا ابهامات کاملاً برطرف شوند.»

حق و ناحق بودن مدد

در جامعه امروز ما بعضی وابستگی‌ها با عزت منافات ندارند. به‌عنوان مثال برخی افراد معتقدند وظیفه کمیته امداد کمک‌کردن به قشر آسیب‌دیده است، پس افراد برای درخواست کمک احساس نمی‌کنند عزت‌شان را زیر پا می‌گذارند. به عبارت دیگر این درخواست‌ها را حق خود می‌دانند. نکته دیگر درباره حق و ناحق بودن مدد است. در جامعه امروز ما بعضی وابستگی‌ها با عزت منافات ندارند. به‌عنوان مثال برخی افراد معتقدند وظیفه کمیته امداد کمک‌کردن به قشر آسیب‌دیده است، پس افراد برای درخواست کمک احساس نمی‌کنند عزت‌شان را زیر پا می‌گذارند. به عبارت دیگر این درخواست‌ها را حق خود می‌دانند. در پایان نشست برخی از محققان حاضر در جلسه پرسش‌هایی در باب «عزت واقعی و حس عزت»، «عزت و مسأله برابری»، «برساخته بودن عزت»، «نسبت بین امر الهیاتی و اجتماعی در موضوع عزت»، «مدرنیت، نقش رسانه‌های مدرن و دسترس‌سازی‌های مجازی در حس ذلت، حقارت و کوچکی» و «مفهوم و ماهیت عزت دروضع شر یا بلا» مطرح کردند. □

ن

عزت در تقابل با دیگران نیست، بلکه برابر است با بودن با دیگران، رسیدگی به آنها و حفظ حرمت افراد. اگر با این نگاه به آیات قرآن با محوریت عزت نگاه کنیم، عزت نه برخلاف تواضع است، نه مقابل برابری و دموکراسی.

من به‌عنوان امدادگر باید از همه تکنیک‌ها و تاکتیک‌ها بهره بگیرم تا عزت مددجو تأمین شود؛ پیش از اینکه نان شب مددجو را تأمین یا مشکل اعتیادش را حل کنیم. مدد‌رسانی برای حفظ عزت بر تمام اینها اولویت دارد.

بحث امدادگری عزتمندانه به این معنی است که مددکار پیش از اعلام نیاز سراغ مددجو برود. در روایات داریم: «شما باید پیش از ابراز حاجت، نیاز برادر دینی یا همسایه خود را برآورده کنید.»

اگر من در خلوت و تنهایی خودم حُسن پش‌ر داشته باشم، برای من فضیلت محسوب نمی‌شود. این نرمی کلام و خوش‌رویی زمانی ارزشمند است که آن را در وضع درد، کمبود و سختی نشان دهید.